

**The Concept of Independence in International Relations,
A Case Study of Russian Policy towards CIS Countries**

Mohammad Hassan Khani

Associate Professor of International Relations and Regional Studies
Department, Faculty of Islamic Studies and Political Science, Imam
Sadiq University, Tehran, Iran

Pouria Sarhangpour¹

A Ph.D. Candidate of Political Science, Imam Sadiq University,
Tehran, Iran

(Date received: 15 August 2024 - Date approved: 17 September 2024)

Abstract

Introduction: In the contemporary era, independent states, whose most obvious feature is Westphalian sovereignty, form the core of the international system. These states are characterized by the principle of non-interference in their internal affairs and a formal equality with other states, regardless of size, power, or wealth. This state concept, which has its roots in the 1648 “Peace of Westphalia” continues to shape international relations by emphasizing the legal and political independence of states. As a result, states continue to see themselves as the main actors in this system, interacting on the basis of mutual recognition and formal equality. However, the realities of the international system, especially in the Post-Cold War era, show that the practical application of sovereignty is often far from this theoretical ideal. Our goal in this article is to critically evaluate the

¹ E-mail: sarhangpour@isu.ac.ir (Corresponding Author)

concept of independence as manifested in Moscow's foreign policy toward Commonwealth of Independent States (CIS). Following the dissolution of the Soviet Union, the creation of the CIS was intended to provide a framework for cooperation for the newly independent states while maintaining some degree of connection with Russia. However, the nature of this relationship has raised important questions about the actual extent of sovereignty that these countries enjoy. This study examines how Russia's foreign policy has maintained a delicate balance between its strategic interests and the autonomy of these countries, assessing whether Moscow genuinely respects their independence or seeks to maintain its sphere of influence in the region. A key aspect of this analysis is the historical context that has shaped the relationship between Russia and the CIS countries. The legacy of the Soviet Union, along with Russia's perception of itself as a regional hegemon, continues to influence its approach to these nations. Many of the CIS countries, while formally independent, have inherited deep political, economic, and security ties with Moscow. Over the years, Russia has used these connections to exert influence, raising concerns about whether these countries can fully exercise their sovereignty without interference. This historical background is crucial for understanding the dynamics of modern Russian foreign policy toward the CIS and the enduring tensions surrounding the concept of independence.

The consequences of Moscow's policies for regional stability and international relations are another important area of investigation. Russia's approach to the CIS has often caused tensions with both the CIS countries and foreign powers, especially the west. By maintaining a sphere of influence, Moscow has contributed to conflicts and frozen disputes in regions like Georgia, Ukraine, and Moldova, where aspirations for greater autonomy and closer ties with the West conflict with Russian interests. This study will examine how Russia's foreign policy affects not only the domestic dynamics of the CIS member states but also broader geopolitical relations, including the role of international organizations such as the European Union and NATO.

This research seeks to determine the extent to which Russian foreign policy aligns with or undermines the autonomy of CIS member states. While Moscow often presents itself as respecting the independence of these countries, its actions often suggest otherwise. By critically examining these policies and their effects, the study aims to contribute to a deeper understanding of the complex relationship between Russia and the CIS, providing insights into the broader issue of state sovereignty in a world where power dynamics are increasingly interdependent. This assessment will provide a clearer picture of whether Russia's engagement with the CIS promotes true independence or perpetuates a new form of dependence that challenges the traditional concept of state sovereignty.

Research question: How have the phenomena of globalization, the end of the Cold War, and the collapse of the Eastern Bloc affected the key determinants of national independence in international relations in general, and Russia's foreign policy towards the countries that separated from the Soviet Union in particular?

Research hypothesis: The Hypothesis of the article is no view or theory that supports the concept of state independence or the theory of independence in the foreign policy of a state. The findings of this research show that with the collapse of the Soviet Union, Russia's perception of the independence of the newly independent states was not fully compatible with the classical and standard concept of sovereignty.

Methodology: This study is essentially a qualitative one in nature, utilizing an exploratory method. The process of gathering data is based on documents and library resources, including articles, books, research papers, and reports.

Results and discussion: Following the collapse of the Soviet Union, Russia's perception and understanding of the independence of the newly established post-Soviet states diverged from the conventional concept of full sovereignty defined by international norms. Rather than recognizing these states as entirely autonomous entities with

complete control over their internal and external affairs, Russia maintained a more nuanced and often limited interpretation of their independence. This view was characterized by an implicit expectation of continued influence on the political, economic, and security decisions of these countries, which reflects a deviation from the classical understanding of sovereignty, which emphasizes non-intervention and the full exercise of state authority. In other words, Russia viewed the independence of these states through a lens that allowed for its continuous regional domination and intervention.

Conclusion: Moscow's interpretation of the independence of these newly established post-Soviet states was significantly restrictive, effectively denying them the full exercise of sovereignty over their political and strategic trajectories. Instead of recognizing their right to make independent decisions, Russia has asked these countries to make a tacit commitment to prioritize and align their interests with Russia in a range of critical areas, including political governance, security policies, and economic development.

Keywords:

Independence, Foreign Policy, Globalization, Russia, Commonwealth of Independent States.

پښتونستان د علومو انساني و مطالعاتو فرېښتې
پرمال جامع علوم انساني

مفهوم استقلال در روابط بین‌الملل: بررسی موردی سیاست روسیه

در مورد کشورهای مستقل هم‌سود

محمدحسن خانی

دانشیار گروه روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

پوریا سرهنگ‌پور^۱

دانشجوی دکتری دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۵ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۷)

چکیده

در دوران معاصر، دولت‌های مستقل بر پایه حاکمیت و ستفالیایی به عنوان بازیگران اصلی و تعیین‌کننده در عرصه بین‌المللی شناخته می‌شوند. پایه‌های وستفالیایی به طور سنتی، بر استقلال مطلق دولت‌ها در قلمرو خود و مداخله نکردن دیگران تأکید دارد. با این حال، تحلیل‌های نظری نشان می‌دهد که دولت‌ها بسیار کم از این استقلال مطلق برخوردارند و همواره منافع ملی خود را در چارچوب روابط و فشارهای بین‌المللی بازشناسی می‌کنند. این پژوهش با هدف بررسی تحولات تاریخی اساسی مانند جهانی‌شدن، پایان جنگ سرد و فروپاشی گروه‌بندی شرق، به دنبال آن است که تأثیر این رویدادها را بر مفهوم استقلال و سیاست خارجی دولت‌ها تحلیل کند. در این زمینه، پژوهش به‌طور ویژه بر سیاست خارجی روسیه در مورد کشورهای استقلال‌یافته از اتحاد شوروی تمرکز دارد. پرسش اصلی پژوهش این است که: چگونه تغییر در مفهوم استقلال، بر سیاست خارجی روسیه تأثیر گذاشته است؟ روش پژوهش استفاده شده از نوع کیفی با رویکرد توصیفی - تحلیلی است و گردآوری داده‌ها با استفاده از اسناد و منابع کتابخانه‌ای انجام پذیرفته است.

واژگان اصلی:

استقلال، سیاست خارجی، جهانی‌شدن، روسیه، کشورهای مستقل هم‌سود.

^۱ نویسنده مسئول: sarhangpour@isu.ac.ir

مقدمه

استقلال به عنوان گامی اساسی برای دستیابی نهادهای سیاسی به کشورداری و مبنایی برای درک نقش دولت مستقل در نظام وستفالیایی انگاشته می‌شود. واژه استقلال دولت بیشتر گرایش به صفتهای سیاسی داشته و در فرهنگ لغت، مترادف با رهایی از حکمرانی یا سلطه دولتی دیگر یا آزادی ایجاد قواعد حقوقی و تصمیم‌گیری بدون دست داشتن کشور یا سازمانی دیگر معنا می‌شود، اگر چه در مفهومی گسترده‌تر به معنای توانایی زندگی، بدون کمک یا تأثیرپذیری از دیگران است.^۱ در بُعد خارجی، مفهوم استقلال در روابط خارجی یک دولت با دولت دیگر به کار می‌رود به این معنا که دولت می‌تواند در سیاست خارجی از منافع، هدفها و امنیت ملی خود دفاع کند (Saifzadeh, 1997: 102). این پژوهش از نوع کیفی بوده و با استفاده از روش اکتشافی به انجام رسیده است. فرآیند گردآوری داده‌ها بر اساس اسناد و منابع کتابخانه‌ای از جمله مقاله‌ها، کتاب‌ها و گزارش‌های تخصصی انجام گرفته است. در این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش هستیم که پدیده جهانی شدن، پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد شوروی چگونه بر شناسه‌های تعیین‌کننده استقلال کشورها در روابط بین‌الملل به طور فراگیر و بر سیاست خارجی روسیه در برابر کشورهای جدا شده از اتحاد شوروی به طور ویژه تأثیر گذاشته است؟ در این مسیر نیز از چارچوب نظری واقع‌گرایی بهره برده‌ایم.

پیشینه پژوهش

ادبیات موجود در این زمینه را می‌توان، در سه محور: حاکمیت وستفالیایی و مفهوم استقلال دولت‌ها، تأثیر جهانی شدن و پایان جنگ سرد بر حاکمیت و استقلال دولت‌ها و سیاست خارجی روسیه پس از فروپاشی اتحاد شوروی مورد بررسی قرار داد.

وبر (۱۹۹۲) در کتاب «شبیه‌سازی حاکمیت: مداخله، دولت و نمادین» به بررسی مفهوم حاکمیت و استقلال دولت‌ها از دیدگاه‌های گوناگون و به‌ویژه در چارچوب نظام وستفالیایی می‌پردازد. وبر نشان می‌دهد که چگونه مفهوم حاکمیت با گذشت زمان تغییر یافته و در دوره‌های گوناگون، از تحولات بین‌المللی تأثیر گرفته است. هلد و مک‌گرو (۲۰۲۲) در کتاب «جهانی شدن و ضد جهانی شدن» به بررسی پیامدهای جهانی شدن بر استقلال و حاکمیت دولت‌ها پرداخته‌اند. آن‌ها نشان می‌دهند که، چگونه جهانی شدن موجب تغییر در مفهوم سنتی حاکمیت شده و دولت‌ها را به بازیگرانی وابسته به محیط بین‌المللی تبدیل کرده است.

¹ Cambridge Dictionary

کراسنر (۱۹۹۹) در کتاب «حاکمیت: ریاکاری سازمان‌یافته» به بررسی دوگانگی‌های موجود در مفهوم حاکمیت می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه قدرت‌های بزرگ از این مفهوم به صورت گزینشی و بر اساس منافع خود استفاده می‌کنند. این جستار می‌تواند به بررسی رفتار روسیه در برابر کشورهای جداشده از شوروی کمک کند.

منکف (۲۰۰۹) نیز در کتاب «سیاست خارجی روسیه: بازگشت سیاست‌های قدرت بزرگ» به تحلیل سیاست خارجی روسیه پس از فروپاشی شوروی می‌پردازد. منکف در این اثر توضیح می‌دهد که، چگونه روسیه به دنبال بازشناساندن نقش خود در فضای پساشوروی بوده و چگونه این تلاش‌ها بر حاکمیت و استقلال کشورهای تازه استقلال‌یافته تأثیر گذاشته است.

کوبین سیمز (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان «اعلامیه استقلال و دفاع ادامه‌دار از حاکمیت آمریکا» بیان می‌دارد که، اعلامیه استقلال به عنوان نخستین بیانیه سیاست خارجی آمریکا توصیف شده است. این اعلامیه مدت‌هاست که از سوی بسیاری از ناظران به عنوان یک بیانیه سیاست خارجی که هدف آن به رسمیت شناختن ایالات متحد است، پذیرفته می‌شود. به عقیده کوبین؛ این بیانیه بیش از یک اعلامیه برای یک قدرت آمریکایی است. ادعای حقوق طبیعی نوشته شده در اعلامیه و همچنین فهرست شکایت‌ها علیه پادشاه انگلستان، نشان می‌دهد که آمریکایی‌ها آرزو داشتند به عنوان ملتی بدون نفوذ و اثرگذاری خارجی، جایگاه خود را در جامعه جهانی داشته باشند. افزون بر این، آن‌ها می‌خواستند مردمی باشند که، بتوانند به‌عنوان انسان‌های آزاد رشد کنند. بنابراین از دیدگاه نویسنده اعلامیه استقلال، اصول حاکمیت ایالات متحد را تعیین کرده است. این اصول در طول سال‌ها پیوسته به چالش کشیده شده‌اند، اما آمریکا همواره به دفاع از آن‌ها برخاسته است. این مقاله نوآورانه است، زیرا تأثیر مفهوم استقلال بر روابط روسیه با کشورهای جداشده از گروه‌بندی شرق را از دیدگاه واقع‌گرایی به طور ویژه بررسی می‌کند. در این رویکرد، تمرکز بر قدرت و منافع ملی به عنوان اصول اساسی رفتار بین‌المللی است. این مقاله نشان می‌دهد که چگونه روسیه، پس از فروپاشی اتحاد شوروی از ابزارهای گوناگون سیاسی و اقتصادی برای حفظ نفوذ خود بر این کشورها استفاده کرده و استقلال آن‌ها را با توجه به سیاست‌های امنیتی و منطقه‌ای خود تفسیر می‌کند. این تحلیل واقع‌گرایانه، پویایی‌های قدرت و تأثیر آن بر سیاست خارجی روسیه را روشن می‌کند. دیدگاه‌های هویت‌محور مانند آنچه در کشورهای اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار گرفته است که هویت مشترک و مبانی میان‌ذهنی مشترک را، اساسی‌ترین گزاره نزدیکی و گرایش کشورها به یکدیگر می‌دانند و نیز نمی‌توانند به‌درستی سرشت روابط را تبیین کنند، زیرا این کشورها با نزاهت و هویت‌های گوناگون با یکدیگر در ارتباط هستند (Rasouli Sani Abadi, 2022: 182).

استقلال، اساسی‌ترین پایه سیاست خارجی

با بررسی برخی از منابع، مفهوم استقلال در سیاست خارجی به معنای توانایی یک کشور برای تصمیم‌گیری‌های آزاد و متناسب با منافع و هدف‌های ملی خود در روابط بین‌المللی شمرده می‌شود. در نتیجه، استقلال به این معناست که یک ملت بر سرنوشت خود مسلط باشد و مانع دخالت بیگانگان در سرنوشت خود شود (Gomari Luksch, 2018: 54). این نکته به معنای نداشتن وابستگی زیاد به کشورهای دیگر و توانایی تعیین سیاست‌ها و راهبردهای خود، برای حفظ حقوق و مصلحت‌های ملی است. استقلال در سیاست خارجی، یک مفهوم اساسی و ارزشمند در روابط بین‌المللی کشورها است که در بیانی ساده توانایی یک کشور که بتواند تصمیم‌های مستقلی را پیرامون امور خارجی خود، بدون اثرپذیری از کشورهای دیگر یا واکنش به فشار آن‌ها بگیرد، را نشان می‌دهد. در واقع، استقلال در سیاست خارجی به یک کشور اجازه می‌دهد بدون وابستگی به دیگر بازیگران عرصه بین‌الملل، بر اساس مصلحت‌ها و هدف‌های خود عمل کند (Hopf, 1998: 68).

استقلال به‌عنوان یک رویکرد، از دیدگاه سیاست خارجی

فرایندهای استقلال از قرن نوزدهم با استعمارزدایی که به عنوان شورش در برابر سلطه غرب معرفی می‌شوند، پیوند تنگاتنگی داشته است. با این حال، این یک پدیده یکنواخت در سراسر جهان نیست، بیشتر به این دلیل که «ملیت‌گرایی ضداستعماری» در جوامع گوناگون جلوه‌های ویژه و گوناگونی دارد. گذشته از این که استقلال، ویژگی اعمال یک‌جانبه در حقوق بین‌الملل است (Hadadi, Mehdi, and Siamak Karimi, 2018: 293)، اما در حقوق بین‌الملل کهن بازتاب حاکمیت ملی در روابط خارجی دولت‌ها بوده و در برابر واژه استعمار مطرح می‌شود. از این زاویه در جایگاه نزدیکی نسبت به «اصل مداخله نکردن» قرار می‌گیرد که یکی از اصول بنیادین حقوق بین‌الملل بوده و موجب حفظ حاکمیت و استقلال دولت‌ها می‌شود. همچنین رابطه تنگاتنگی با حق تعیین سرنوشت در جنبه خارجی خود دارد، چرا که به سرزمین‌های مستعمره حق استقلال و تشکیل دولت مستقل را می‌دهد (Azizi, Sattar, 2008: 12).

ای باسو به این موضوع به‌عنوان وضعیت وابستگی متقابل اشاره می‌کند (Basu, 2012: 76)، چرا که پس از اعلام استقلال، رابطه میان خود و دیگری همچنان برقرار می‌ماند. بنابراین، موضوع استقلال با آموزش، فرهنگ و سنت و همچنین با سلطه، در ارتباط است. این وضعیت منجر به ایجاد طرح‌های حمایتی یا روابط مشتری‌مابانه میان بازیگران نابرابر می‌شود که، از ویژگی‌های سیاست بین‌الملل امروزی است. با این حال، این موضوع جدیدی نیست زیرا، از

دیدگاه تاریخی، ابرقدرت‌ها سیاست خارجی خود را بر اساس کسب منافع از «دولت‌های مشتری یا تابع» استوار کرده‌اند (Ricardo, 2021: 1).

دولت مستقل: بازیگر اصلی در طرح و ستفالی

پیمان صلح وستفالی، بازیگر دولتی را به عنوان بازیگر اصلی در نظام بین‌الملل، فراتر از هر عامل تاثیرگذار دیگری در دستگاه بین‌الملل دگرگون کرد. بنابراین، پس از قرن هفدهم دولت به عنوان یک قدرت غیرشخصی و توانای خودکامه مطرح شد و به موضوع اساسی تحلیل در اندیشه سیاسی تبدیل شد (Loughlin, 2010: 183). بازگفت پی براون از سیسرو این گونه است که دولت را به عنوان «جمعی از مردان که با هم متحد شده‌اند تا از راه ترکیب توان و قدرت خود، به افزایش امنیت و مزیت‌های دوسویه بپردازند»، تعریف می‌کند (Loughlin, 2010: 185) و از دید نظری، به عنوان یک جامعه سازمان‌یافته سیاسی که، حق ورود به خانواده دولت‌ها را دارد و «حق شناسایی شدن به عنوان یک دولت مستقل...» (Brown, 1915: 313) را دارد.

در حالی که از دیدگاه هستی‌شناختی، پیش‌شرط‌ها، موضوعی اساسی در این رابطه شمرده می‌شود و برای شناسایی شدن به عنوان یک دولت مستقل لازم هستند، بنابراین، اندیشه «جامعه سیاسی پایدار» در ارتباط با دولت-ملت مستقل، اساس نظام سیاسی در دو قرن گذشته را تشکیل داده است. افزون بر آن، ساختاری گفتمانی در مورد «جهان متمدن» و «جهان بیینی پیشرفت» ایجاد شد که به موضوع «جامعه سیاسی کامل» انجامید و به «حق ملی برای تعیین سرنوشت» همچون «ساختار آرمانی» پاسخ داد (Cornago, 2017: 328). بر اساس پیمان مونته‌ویدئو در سال ۱۹۳۳ یک دولت به جمعیت همیشگی، قلمرو شناخته شده، حکومت و ظرفیت لازم برای برقراری روابط سیاسی با دولت‌های دیگر نیاز داشت (ماده ۱). در نتیجه وجود سیاسی آن وابسته به شناخت دیگران نیست. بنابراین، پیش از چنین اقدامی «... [این کشور] حق دارد از یکپارچگی و استقلال خود دفاع کند، امنیت و رفاه آن را تأمین کند و در نتیجه خود را آن‌گونه که صلاح می‌داند، سازماندهی کند (Oszlak, 1983: 532).

از دیدگاه سی رویس اسمیت (Reus-Smit, 2011: 211) حاکمیت و در نتیجه استقلال، بخشی از حقوق ذاتی و ذهنی هر دولتی است، به طوری که «... استقلال سیاسی دولت‌های مستقل جهان، تنها به ظرفیت‌های مادی گوناگون آن‌ها برای دفاع از خودمختاری سیاسی و یکپارچگی سرزمینی آن‌ها متکی نیست». بنابراین، موقعیت قانونی بین‌المللی دولت‌ها، باید مورد توجه قرار گیرد، همان‌گونه که در پیمان‌نامه‌های بین‌المللی مانند؛ پیمان‌نامه‌های مربوط به روابط سیاسی،

روابط مشورتی و روابط میان دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در نظر گرفته شده است. بنابراین، قاعده‌های حقوقی الزام‌آور برای دولت‌ها برآمده از اراده آزاد خود آن‌ها است ... که با هدف تنظیم روابط میان این جوامع مستقل هم‌زیست یا برای دستیابی به هدف‌های مشترک ایجاد شده است» (PCIJ, 1927: 18).

حق تعیین سرنوشت و حق شناسایی به عنوان دو اصل اساسی

اصل حق تعیین سرنوشت که پس از نخستین جنگ جهانی توسط ویلسون رئیس جمهور ایالات متحد هم اعلام شد، به عنوان یکی از هدف‌های سیاسی برای آزادی ملت‌های زیر ستم در برنامه انقلابی لنین نیز گنجانیده شده بود، در میثاق جامعه ملل به صورت حقوقی توصیف نشد، بلکه تنها با مجموعه‌ای از قواعد که با سرزمین‌های زیر استعمار در رابطه بود، مورد اشاره قرار گرفت. اما پس از جنگ جهانی دوم، حق تعیین سرنوشت به عنوان گفتمان برتر در میان آمد. پایان دادن به نظام استعماری به یکی از مهم‌ترین هدف‌های سازمان ملل متحد تبدیل شد و قطعنامه‌های بعدی مجمع عمومی نیز راه را برای استقلال بسیاری از کشورها هموار کرد (Sadeghi Haqiqi, Didakht, and Jalali, 2018: 66). در دوران استعمارزدایی حق تعیین سرنوشت، جای خود را به حق رهایی از حکومت استعماری داد. در ادامه، این مبارزه‌ها به فرایندی بسیار پیچیده‌تر تبدیل شد، چرا که معلوم شد مسیر آینده آن‌ها تبدیل شدن به یک کشور مستقل است (Cornago, 2017: 331).

افزون بر این، مجموعه قواعد تعیین‌کننده فرایند شناسایی دولت‌ها، دچار یک بحران و چالش وجودی است و آن مربوط به چگونگی ترکیب جنبه‌های حقوقی و سیاسی، پس از تجزیه یوگسلاوی و در نتیجه چالش‌هایی است که با پایه‌گذاری دولت‌های جدید ایجاد شده است (Ryngaert & Sobrie, 2011: 467). جی سامرز معتقد است که حق تعیین سرنوشت به شکل ناامید کننده‌ای پیچیده است. چرا که موضوع «مردم» به روشنی بازشناسی نشده است و می‌تواند به روش‌های متناقضی برای تقسیم دولت، پاسداری از حاکمیت یا تشویق به مداخله مورد استفاده قرار گیرد (Summers, 2013: 229). کنش‌گری دولت در روابط بین‌الملل، به معنای نقش فعال دولت‌ها در شکل‌دهی به محیط بین‌المللی و تعامل با سایر بازیگران است. دولت‌ها به عنوان واحدهای اصلی نظام بین‌الملل تلاش می‌کنند از راه سیاست، همکاری در سازمان‌های بین‌المللی، توافق‌های چندجانبه، همچنین استفاده از ابزارهای نظامی و اقتصادی، منافع ملی خود را تأمین کنند. استقلال، در این زمینه به عنوان یک مفهوم اساسی، به توانایی دولت‌ها برای تصمیم‌گیری‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی بدون دخالت یا فشار مستقیم خارجی اشاره دارد. استقلال می‌تواند در تعیین جایگاه و قدرت دولت‌ها در نظام بین‌الملل

نقشی برجسته داشته باشد، به ویژه برای دولت‌هایی که تازه استقلال یافته‌اند یا در فضای بین‌المللی، زیر تأثیر قدرت‌های بزرگ قرار دارند. در این رابطه، واقع‌گرایی به‌عنوان یکی از نظریه‌های مهم روابط بین‌الملل مطرح است که بر حفظ قدرت و ماندگاری در نظام آنارشیک جهانی تأکید دارد (Waltz, K. N: 86).

جهانی‌شدن و دگرگونی‌های مفهوم استقلال در قرن بیست و یکم

پس از پایان جنگ سرد و فروپاشی نظم بین‌المللی در نیمه دوم قرن بیستم، نه تنها یک معماری سیستمی جدید پدید آمد، چه‌بسا تغییرهای عمیقی نیز در طرح و ستفالیایی ایجاد شد. بنابراین، گزاره‌های بی‌شماری مانند: رژیم‌های قانونی، روابط قدرت و مشروعیت‌های رقابت‌آمیز در سطح‌های محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، فرایندهای استقلال را شکل داده یا مانع از آن شده‌اند (Fierke, 2017: 168). زیست بین‌المللی جدید که اثرگرفته از پدیده‌هایی چون جهانی‌شدن، پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد شوروی بود، هرچند همچنان در تسلط روابط میان دولت‌ها باقی مانده اما مفهوم‌هایی چون جامعه بین‌المللی، روابط بین‌الملل، نظام بین‌الملل و استقلال و حاکمیت ملی را دستخوش تغییر و تحول کرد. در این فضای جدید، جامعه بین‌المللی اهمیت روزافزونی یافته و حاکمیت انفرادی دولت‌ها پیرو همان خیر و مصلحت عمومی است که این جامعه پیشنهاد می‌دهد (Sharifi, 2008: 1055).

دیدگاه‌های خوش‌بینانه‌تری نیز وجود دارند که معتقدند همبستگی، مدت‌هاست که به عنوان یک ادعای اخلاقی قدرت‌مند و به همان سان، هنجاری با درجه‌های متفاوتی از شدت و ضعف، در پهنه حقوق بین‌الملل پدیدار شده و در زمینه‌های گوناگون به عنوان یک اصل هنجاری جایگاه ویژه‌ای یافته است (Hestermeyer, 2012: 63). دگرگونی سامانه بین‌المللی و حرکت به سوی یک نظم جهانی و ارزش‌محور، تحولی است که به صورت جدی در برابر دیدگاه سنتی قرار دارد (Wolfrum, 2013: 401). در قرن نوزدهم، زیر عنوان اعلامیه استقلال ایالات متحد آمریکا، اندیشه حاکمیت مردمی، مبتنی بر ظرفیت جامعه برای بازشناسی شکل و نوع حکومت، مستقل از نفوذ خارجی‌ها است و در حوزه بین‌المللی، به عنوان سیستمی درک می‌شود که وجود خودمختار دولت مستقل را به رسمیت می‌شناسد. در پرتو چنین معماری بین‌المللی، دولت‌ها روابط خود را با عنوان اصل مداخله نکردن در امور داخلی حفظ و با یکدیگر به گونه‌ای یکسان رفتار می‌کنند (Fierke, 2017: 171). به دنبال آن زمینه‌های پیچیده‌ای پیرامون حاکمیت، استقلال، ملیت، قلمرو (که دلالت بر مرز با سایر واحدهای دولتی دارد) و هویت قومی یا ملی ایجاد می‌شود. در قرن بیست و یکم اندیشیدن به این زمینه‌ها با ادبیات و ستفالی، چندان منطقی به نظر نمی‌رسد چرا که معیارهای متفاوتی برای دولت‌سازی و

روابط میان واحدهای دولتی وجود دارد. این آمیزه‌ای است میان نوشدگی و پسانوشدگی، که بر پایه جهان‌میانی‌هایی همچون اروپای مرکزی، همراه با تاریخ‌های درهم تنیده و چندبخشی درک می‌شود و در سناریویی از دگرگونی‌های جهانی رخ می‌دهد که سرچشمه معماری سامانه تازه و مفهوم‌سازی دوباره در روابط بین‌الملل است (Murillo, 2018-2020).

شاید از همین روست که ریگل و دوبوز معتقدند، اصل اساسی نظم و ستفالیایی یعنی «دولت و غیردولت» به چالش کشیده می‌شود (Riegl and Dobos, 2018: 443-444). این نظم که با سرشت ژئوپلیتیکی و چگونگی دولت هم‌پوشانی دارد، به این دلیل با موجودیت‌هایی که به نظر می‌رسد در وضعیتی میانی، میان الگوی "دولت و غیردولت" گرفتار شده‌اند و به ایجاد یک "دولت دوفاکتو" منجر شده‌اند، مورد چالش قرار گرفته است. این فرایند به سود کوشش‌های جدایی طلب آن‌هایی چون اریتره، تیمور شرقی، سودان جنوبی، یا موردهای پیچیده‌تر مانند فلسطین و صحرای غربی، همچنین دولت‌هایی مانند تایوان، کوزوو و آبخازیا است که در عمل استقلال آن‌ها در جامعه بین‌الملل به رسمیت شناخته شده است. تجزیه یوگسلاوی، تغییر چشمگیری را ایجاد کرد و قوانین جدیدی را به وجود آورد، مانند جامعه اروپا در مورد به رسمیت شناختن جمهوری‌های جدید، به ویژه انجمن بادینتر^۱ که به جنبه‌های قانونی مانند حاکمیت، شناسایی حق تعیین سرنوشت و جانشینی دولت پرداخته است (Ryngaert & Sobrie, 2011: 475).

از این رو، نمی‌توان نقش ابرقدرت‌ها و قدرت‌های بزرگ را در این زمینه نادیده گرفت. این موضوع زمانی اهمیت پیدا می‌کند که آشکار شود چگونه چین و روسیه راه‌های دیگری را برای مداخله در دیگر قلمروهای دولتی استفاده می‌کردند و از این راه، ارزش‌های غربی را مورد تردید قرار داده و به صورت دوجانبه و سیاسی از منابع خود حمایت عملی می‌کنند. اگرچه با بیش‌تر شدن دولت‌های مستقل، هم‌زیستی با دیگران رو به نابودی افول است، اما از سوی دیگر جهان امروز جهانی، چندفرهنگی و چندقطبی است. وضعیت جدید با قرن هفدهم که محدود به اروپا و زیر سلطه جهان میانی مسیحیت بود، بسیار متفاوت است. به باور سی رویس اسمیت، پنج موج جهانی شدن برای چنین تغییری ضروری بودند: الگوی وستفالی، استقلال آمریکای لاتین، پیمان‌نامه ورسای، استعمارزدایی پس از ۱۹۴۵ و فروپاشی گروه‌بندی اتحاد شوروی. به این موردها می‌توان رویدادهای دیگری را مانند حمله‌های ۱۱ سپتامبر و حمله‌های پس از آن در اروپا برای شتاب بخشیدن به امواج جهانی شدن ناشی از این رویدادها افزود (Reus-Smit, 2011: 208).

¹ Badinter Arbitration Committee

جهانی‌شدن، نابودی دولت‌ها و ازدست دادن استقلال

جستارهایی در مورد کوچک شدن دولت به طور فزاینده‌ای در دوره جهانی‌شدن پدیدار می‌شوند. این جستارها می‌تواند ما را به این اندیشه وادارد که پایه‌های اندیشه سنتی دولت - ملت اروپایی، دچار بحران شده و برچیده می‌شوند. این در حالی است که امروزه ما شاهد وجود ساختارهای دولتی گوناگونی هستیم (King & Le Galès, 2012: 109). نتیجه شرایط جدید، ایجاد چندگانگی و پدید آمدن انواع دولت‌های قوی، ضعیف و شکست‌خورده در ریخت‌های گوناگون است، چرا که ساختار نظام بین‌الملل به روش‌های گوناگونی بر دولت‌هایی که در دهه‌های گذشته و در قرن نوزدهم پدیدار شدند، تأثیر می‌گذارد (King & Le Galès, 2012: 110). با این حال، وجود دولت‌های شکننده برای اندیشه «دولت‌های دارای حاکمیت و برابر» ایجاد چالش می‌کند. برای نمونه سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، گفتگوی بین‌المللی در مورد صلح‌سازی و دولت‌سازی را ترویج می‌کند و این با اندیشه حاکمیت و ستفالی و دولت‌های خودمختار و مستقل در تضاد است. در عمل، دولت‌های ضعیف این طرح را تأیید کردند، چرا که با وجود نبود ظرفیت دولتی، در فضاهای بین‌المللی شرکت کردند و در دوران جنگ سرد ابرقدرت‌ها از آن‌ها حمایت می‌کردند، اما این شرایط پس از پایان آن دوره تغییر کرد (Pospisil, 2017: 1419).

استقلال و سیاست خارجی کشورهای پیرامون

از آنجا که قدرت‌های بزرگ به اعمال اثرگذاری مؤثر بر اقتصادهای پیرامونی و تصمیم‌گیری سیاسی آن‌ها ادامه می‌دهند، استقلال به‌عنوان امکانی برای تعیین سرنوشت در مناطقی که قدرت‌های هژمونیک مداخله‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی انجام می‌دهند، پدیدار می‌شود. اگرچه این موضوع جدید نیست، اما تلاش برای استقلال در "جهان پیرامونی" و در جاهای دیگر نیز همچنان ادامه دارد. طرفداران استقلال در سیاست خارجی به دنبال دستیابی به فضاهای بیش‌تر برای مانور در سامانه بین‌المللی، از راه اتحاد با کشورهایی با منابع و ارزش‌های مشابه هستند. در حالی‌که هژمون‌گرایان، تنها سیاست‌هایی را برتر می‌دانند که قدرت مسلط را خشنود نگه دارد. این گستره که به واقع‌گرایان پیرامونی معروفند، آشکارا زیر نفوذ نظریه‌های جدید محافظه‌کاری قرار گرفته‌اند. آنان باور دارند، نظام بین‌الملل سلسله‌مراتبی و ایستا است و تحولات آن بر تصمیم کشورهای پیروز خواهد شد. این گروه از واقع‌گرایان بر تأثیر ساختار بیرونی بر ساختار داخلی به شدت باور دارند. رابطه میان کشورهای توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته، یک رابطه فرمان - پیروی است که نمی‌تواند ما را به یک سیاست خودمختار و مستقل هدایت کند و تنها ما را به یک سیاست وابسته ناچار می‌کند. رویکرد استقلال که

بیش تر با انقلاب‌ها و جنبش‌های ملیت‌گرایی و اصلاح‌طلبانه دهه ۶۰، در نیمه قرن بیستم ارتباط دارد، باور دارد که، انعطاف‌پذیری نظام بین‌الملل و توزیع وظایف آن به کشورهای حاشیه‌ای، قدرت مانور برای به انجام رساندن هدف‌های ملی به آن‌ها می‌دهد و تفسیری برابر با آن ارائه می‌کند. با این بازشناسی می‌توان گفت در این زمینه تصمیم‌های یک کشور بر نظام بین‌الملل چیرگی دارد.

قرن بیست و یکم شاهد آفرینش دوباره این مفهوم در بحبوحه پیدایش چندجانبه‌گرایی و منطقه‌گرایی جدید - در مناطقی از جهان مانند ایران در خاورمیانه - و آمریکای لاتین بود. به این ترتیب، استقلال و بازتاب نظری آن در تحلیل‌ها و تفسیرهای روابط بین‌المللی کشورهای پیرامونی، به عنوان یک موضوع محوری باقی مانده‌اند. تلاش یک کشور برای دستیابی به استقلال نسبی را می‌توان از سه زاویه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مورد بررسی قرار داد. بنابراین استقلال سیاسی، استقلال اقتصادی و استقلال فرهنگی را باید اصلی‌ترین وجوه استقلال یک کشور به شمار آورد. آنچه که یک دولت مستقل را از یک دولت وابسته جدا می‌کند، میزان توانایی یک دولت برای توسعه و اجرای سیاست، بدون مداخله بازیگران اصلی سامانه بین‌المللی است. یک رژیم خودمختار بر اساس منافع ملی، سیاسی و حزبی خود تصمیم می‌گیرد. در حالی که یک رژیم وابسته، سازگار با خواست منافع خارجی عمل می‌کند. این مربوط می‌شود به مفهوم‌هایی که هم برای واقع‌گرایی سیاسی و هم نظریه وابستگی اهمیت دارند.

پرسش مهم که در تشخیص مستقل بودن، از سیاست‌گذاران وابسته مطرح می‌شود این است که چگونه می‌توان تعیین کرد آیا رژیمی که سیاست‌های طرفدار کشور هژمون را اجرا می‌کند، این کار را از روی اجبار انجام می‌دهد یا از روی باور؟ برخی از رهبران و رژیم‌ها، آماده توسعه سیاست‌های طرفدار هژمون هستند و ممکن است این کار را به شکلی «خودمختار» انجام دهند. این موضوع در مرکز بحث «سازگاری در برابر اجماع» در حوزه سیاست خارجی وابسته قرار دارد (Richardson & Kegley: 87-110). بسیاری از پژوهش‌های سیاست خارجی جهان سوم، به ویژه آن‌هایی که از داده‌های رأی‌گیری سازمان ملل استفاده می‌کنند، فرض می‌کنند که رأی موافق هژمون توسط یک کشور آمریکای لاتین، نمونه‌ای از سازگاری است. یعنی سیاست‌گذاران آمریکای لاتین منافع ملی خود را زیر پا می‌گذارند تا خواسته‌های هژمون را بپذیرند. بروس مون استدلال می‌کرد که بیشتر زمان‌ها، توافق میان حاشیه و هژمون در سیاست خارجی نتیجه اجماع است، نه اجبار. هم‌سویی فکری میان رهبران کشورهای پیرامون و مرکز به ویژه در کشورهای آمریکای لاتین، جریانی رایج است و تابعی از این واقعیت است که بسیاری از رهبران و چهره‌های سیاسی در کشورهای مرکز تحصیل کرده‌اند و بیشتر از سرمایه‌گذاری‌های تجاری در آن‌جا حمایت می‌کنند. بنابراین، قابل درک است که آن‌ها سیاست

را مطابق با منافع مرکز توسعه دهند. دنباله‌روی سیاست خارجی کشورهای پیرامون از قدرت‌های شرق چون چین و روسیه نیز از این روند جدا نیست. فاصله گرفتن از جهان غرب و وابسته شدن به ابرقدرت‌های شرقی نمی‌تواند به عنوان سیاست مستقل شناخته شود، زیرا به سمت اردوگاه کمونیست‌ها متمایل شده است. چنین ادعایی هرگز در اعضای جنبش غیرمتعهدها و کشورهایی که یک فاصله دقیق را میان ایالات متحد و اتحاد شوروی حفظ کرده بودند، مطرح نشده بود.

نقش و عملکرد تاریخی کشورهای مرکز، به ویژه ایالات متحد در این مورد مهم است. استدلال می‌شود که دهه‌ها هژمونی و مداخله ایالات متحد موجب واکنش شدید سیاست‌گذاران سیاست خارجی آمریکای لاتین و کشورهای دیگر، مانند ایران در خاورمیانه شده است که به دنبال استقلال برای رویارویی با اثر و بازخوردهای تاریخی آن هستند. هنگامی که روابط قوی اقتصادی و سیاسی با قدرت هژمون نتواند موجب توسعه شود، دولت‌ها ممکن است به دنبال استقلال بیشتر به عنوان راهی برای رفاه بیشتر باشند (Bagley & Tokatlian: 37). سطح‌های پایین توانایی‌های نسبی قدرت به وابستگی در سیاست خارجی منجر می‌شود. نزدیکی دولت‌ها به هژمون وابستگی اقتصادی شدید، سطح توسعه کم‌ویش پایین، سیاست خارجی به شدت وابسته ایجاد می‌کند (Braveboy-Wagner: 153-156). گزاره دیگری که تأثیر مهم بر قدرت نسبی کشورها دارد، بحران بدهی است. نه تنها بیشتر کشورهای پیرامونی در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ افزایش شدید بدهی‌ها را تجربه کردند، بلکه بیشتر آن‌ها به کشورهای مرکز، به ویژه ایالات متحد بدهکار بودند. این جریان به تفاوت قدرت میان پیرامون و مرکز کمک می‌کند که در جایگاه خود، بر رفتار سیاست خارجی آن‌ها تأثیر می‌گذارد. آنچه که ما در عمل از کشورهای مدعی استقلال شاهدیم آن است که بیشتر این کشورها از همه ویژگی‌های کشورهای مستقل بی‌بهره هستند (Milenry: 101). آن‌ها در برابر مداخله و تأثیر خارجی نفوذپذیر هستند، تصمیم‌گیری شکننده‌ای دارند و برای توسعه خود به شدت به بازارهای خارجی و سرمایه‌گذاری متکی هستند. به این ترتیب، آن‌ها قادر به توسعه سیاست خارجی به شیوه‌ای مستقل نیستند.

دگرگونی مفهوم استقلال از دیدگاه روسیه و بازتاب آن در مورد کشورهای مستقل همسود

پس از فروپاشی اتحاد شوروی در سال ۱۹۹۱ مفهوم استقلال برای روسیه و کشورهای جدا شده از این اتحاد، معنای جدیدی پیدا کرد. در ادامه بررسی این موضوع در این بخش به بررسی چگونگی دگرگونی مفهوم استقلال در سیاست‌های روسیه و تأثیر آن بر روابط با این کشورها پرداخته می‌شود.

مفهوم استقلال در روسیه پس از فروپاشی اتحاد شوروی

دوران گذار: پس از فروپاشی اتحاد شوروی، روسیه به عنوان جانشین اصلی این اتحاد، تلاش کرد تا خود را به عنوان یک کشور مستقل و قوی بازشناسی کند. در این دوره، روسیه با چالش‌های اقتصادی و سیاسی داخلی بسیاری روبه‌رو شد که تأثیر گسترده‌ای بر سیاست خارجی آن داشت (Ambrosio, T.: 68).

بازسازی هویت ملی: یکی از مهم‌ترین هدف‌های روسیه پس از استقلال، بازسازی هویت ملی بود. این کشور تلاش کرد تا از راه تقویت نهادهای دولتی، ارتش و سیاست‌های اقتصادی، جایگاه خود را در نظام بین‌المللی تثبیت کند.

سیاست‌های روسیه در مورد کشورهای همسود

ایجاد سازمان کشورهای همسود: در دسامبر ۱۹۹۱ سازمان کشورهای همسود برای تسهیل همکاری‌های اقتصادی و سیاسی در میان کشورهای جداشده از اتحاد شوروی ایجاد شد. روسیه نقش رهبری در این سازمان را بر عهده گرفت و تلاش کرد از این راه نفوذ خود را در این منطقه حفظ کند (Sakwa, R.: 65).

سیاست‌های اقتصادی و نظامی: روسیه با استفاده از ابزارهای اقتصادی، تلاش کرد وابستگی اقتصادی کشورهای همسود به خود را حفظ کند. از این ابزارها می‌توان به تأمین انرژی ارزان، سرمایه‌گذاری‌های مشترک و همکاری‌های تجاری اشاره کرد. روسیه همچنین از راه همکاری‌های نظامی و امنیتی نیز تلاش در حفظ نفوذ خود در منطقه داشت. توافق‌های نظامی و حضور پایگاه‌های نظامی روسیه در برخی از این کشورها نمونه‌هایی از این سیاست‌ها هستند.

چالش‌ها و فرصت‌ها

چالش‌های اقتصادی: یکی از چالش‌های اصلی روسیه در روابط با کشورهای همسود، نوسان‌های اقتصادی داخلی و جهانی بود که تأثیر منفی بر همکاری‌های اقتصادی داشت. بحران‌های مالی و کاهش قیمت نفت، از گزاره‌هایی بودند که روابط اقتصادی روسیه با این کشورها را دچار خود کرد.

چالش‌های سیاسی: تحولات سیاسی در برخی از کشورهای همسود، مانند انقلاب‌های رنگی به چالش‌های جدی برای سیاست‌های روسیه منجر شد. این تحولات موجب شد که برخی از این کشورها به سوی غرب گرایش پیدا کنند و از نفوذ روسیه فاصله بگیرند.

فرصت‌ها: با وجود چالش‌ها، روسیه توانست از راه ابزارهای سیاسی و اقتصادی، روابط خود را با برخی از کشورهای همسود تقویت کند. این کشور با ارائه کمک‌های اقتصادی و همکاری‌های نظامی، توانست جایگاه خود را در منطقه حفظ کند. دگرگونی مفهوم استقلال در روسیه پس از فروپاشی اتحاد شوروی، به شکل‌گیری سیاست‌های جدیدی در برابر کشورهای همسود منجر شد. این سیاست‌ها با وجود چالش‌های بی‌شمار، همچنان بر نفوذ و تأثیرگذاری روسیه در منطقه متمرکز بوده‌اند. روابط روسیه با کشورهای همسود همچنان پیرو تحولات داخلی و بین‌المللی بوده و آینده این روابط به چگونگی مدیریت این چالش‌ها و فرصت‌ها بستگی دارد (Allison, R.: 154).

بر این اساس، روسیه پس از فروپاشی اتحاد شوروی با چالش‌های عمیقی در بازشناساندن هویت ملی و جایگاه بین‌المللی خود روبه‌رو شد. در این فرایند سیاست‌های روسیه بر مبنای چندین محور اصلی شکل گرفت:

- بازسازی داخلی: تلاش‌های روسیه برای بازسازی اقتصاد و نهادهای دولتی با هدف تثبیت هویت ملی و قدرت داخلی،

- تقویت نظامی: ارتش و نیروهای امنیتی روسیه به عنوان یکی از ابزارهای اصلی در تثبیت نفوذ روسیه در منطقه و پاسداری از مرزها و منافع ملی،

- سیاست خارجی فعال: روسیه با در پیش گرفتن سیاست خارجی فعال و گسترش روابط بین‌المللی، تلاش کرد از انزوای پس از فروپاشی اتحاد شوروی خارج شود و جایگاه خود را در نظام بین‌المللی بالاتر ببرد.

روابط روسیه با کشورهای همسود همواره با چالش‌های بی‌شماری روبرو بوده است. این چالش‌ها دربرگیرنده تحولات سیاسی داخلی کشورهای همسود، رقابت با قدرت‌های غربی و نوسان‌های اقتصادی بوده است. روسیه با استفاده از ابزارهای سیاسی، اقتصادی و نظامی تلاش برای مدیریت و پاسخگویی به این چالش‌ها داشته است:

۱. تحولات سیاسی: انقلاب‌های رنگی و تغییر رژیم‌های سیاسی در برخی از کشورهای همسود به گرایش این کشورها به سوی غرب منجر شد. روسیه با استفاده از سیاست و مداخله نظامی تلاش کرد تا این گرایش‌ها را مهار کند.

۲. رقابت‌های اقتصادی: کاهش قیمت نفت و بحران‌های مالی جهانی، توانایی روسیه در ارائه کمک‌های اقتصادی به کشورهای همسود را محدود کرد. با این حال، روسیه تلاش کرد از گذر توافق‌نامه‌های تجاری و همکاری‌های اقتصادی دوجانبه، روابط اقتصادی خود را تقویت کند.

۳. پاسخ به تهدیدهای امنیتی: روسیه با گسترش حضور نظامی خود در منطقه و تقویت نیروهای مسلح، به تهدیدهای امنیتی پاسخ داد و تلاش کرد امنیت ملی و منطقه‌ای را تضمین کند.

آینده روابط روسیه با کشورهای همسود به چگونگی مدیریت چالش‌ها و بهره‌برداری از فرصت‌ها بستگی دارد که با توجه به روندهای کنونی به روشهای زیر از سوی مسکو دنبال خواهد شد:

۱. تقویت روابط اقتصادی: با بهبود وضعیت اقتصادی داخلی روسیه و تلاش برای تنوع‌بخشی به اقتصاد، روابط اقتصادی با کشورهای همسود می‌تواند تقویت شود، به گونه‌ای که وابستگی این کشورها به روسیه بیشتر و معنادارتر شود.

۲. همکاری‌های امنیتی: ادامه و گسترش عمق و ابعاد همکاری‌های امنیتی و نظامی میان روسیه و این کشورها، می‌تواند به تثبیت نفوذ روسیه در منطقه کمک کند تا آن جا که آن‌ها را از همکاری با آمریکا و اروپا باز دارد.

۳. سیاست فعال: کاربرد سیاست فعال در سیاست خارجی و توسعه روابط دوجانبه و چندجانبه با این کشورها می‌تواند به کاهش تنش‌ها و آمادگی ذهنی - روانی برای پذیرش بهتر و بیشتر نقش آفرینی روسیه در منطقه بیانجامد و در پایان به تقویت روابط روسیه با کشورهای همسود منجر شود.

گزاره‌های حفظ «قدرت بزرگ» در سطح بین‌الملل و «اقتدارگرایی» در سطح ملی از شاخص‌های هویتی است که از دوره تزارها تا شوروی و پسا شوروی در رفتار دولت و ملت روسیه به چشم می‌خورد. به نظر می‌رسد در چگونگی تبیین مقایسه‌ای رفتار دولت‌ها و ملت روسیه در هر دوره شاهد دگرگونی‌هایی هستیم. به بیان دیگر، این گزاره‌های هویتی در شکل‌ها و الگوهای متفاوت، گستره‌ای از کشورگشایی تا قدرت بزرگ عمل‌گرایی را دربر داشته است (Khanmohammadi, and Soltani, 2021: 184). سرانجام، دگرگونی مفهوم استقلال در سیاست‌های روسیه و تأثیر آن بر کشورهای همسود، نشان‌دهنده یک فرایند پیچیده و چندوجهی است که همواره وابسته به تحولات داخلی و بین‌المللی است. روسیه با استفاده ترکیبی از ابزارهای سیاسی، اقتصادی و نظامی، تلاش می‌کند جایگاه خود را در این منطقه حفظ کرده و تقویت کند. آینده این روابط به چگونگی مدیریت چالش‌ها و بهره‌برداری از

فرصت‌ها بستگی دارد و می‌تواند نقش مهمی در تعیین نظم جدید جهانی داشته باشد و چه بسا که این نقش در موردهای بسیار، نقض‌کننده استقلال واقعی کشورهای منطقه ارواسیای مرکزی باشد.

نتیجه

دولت‌های مستقل که ویژگی آن‌ها حاکمیت و ستفالیایی است، هسته اصلی نظام بین‌الملل را تشکیل می‌دهند. آن‌ها بازیگران اصلی و بزرگ این نظام بوده و به عنوان بازیگرانی که تابع مقام بالاتری نیستند، انگاشته می‌شوند. با این‌همه در داخل، آن‌ها استقلال تصمیم‌گیری در مورد نظام و سازمان سیاسی خود را دارند. آن‌ها مرزی دارند که به روشنی، حوزه داخلی و خارجی را از هم جدا می‌کند. با وجود این، در رابطه با زمینه‌های روابط بین‌الملل هیچ نظریه یا رویکردی در رشته روابط بین‌الملل وجود ندارد که فرآیندی را توضیح دهد تا در آن یک نهاد سیاسی خود را مستقل اعلام کند و مقوله دولت را برای عضویت در نظام، از راه شناسایی مفروض بگیرد. به جای آن بیش‌تر، موضوع حقوق بین‌الملل یا منافع و راهبردهای خود دولت‌ها در رابطه با موضوع استقلال آن‌ها در نظر گرفته می‌شود. در طول قرن نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم، بیشتر دولت‌های جدید، برآمده از فرایند استعمارزدایی بودند و از این‌رو می‌توان تصور کرد که این دولت‌ها همیشه زیر قیمومیت یا تاثیر موثر یکی از ابرقدرت‌ها قرار داشته‌اند. در دوره جهانی شدن، پذیرش اندیشه‌هایی مانند مسئولیت حمایت و حق مداخله، استقلال دولت‌های مستقل را دستخوش تردید قرار می‌دهد. این مداخله‌ها منجر به خدشه‌دار شدن اعتبار مفهوم استقلال در طرح و ستفالی می‌شود. آنچه روشن است، این که مفهوم دولت مستقل و ستفالی در قرن بیست و یکم اعتبار خود را از دست داده است.

این پژوهش نشان می‌دهد که پس از پایان جنگ سرد، مفهوم استقلال دولت‌ها دچار تغییر چشمگیری شده و دیگر نمی‌توان آن را به‌طور کامل در چارچوب نظریه کلاسیک استقلال و ستفالیایی تعریف کرد. در این نظریه، دولت‌ها از حق حاکمیت مطلق بر امور داخلی و خارجی خود برخوردار بودند و هیچ قدرت خارجی نمی‌توانست بر تصمیم‌گیری‌های آن‌ها تاثیر بگذارد. اما تحولات بین‌المللی و منطقه‌ای پس از جنگ سرد، به‌ویژه پیدایش جهانی‌سازی، موجب شد که این استقلال به میزان زیادی محدود و وابسته به شرایط جدید باشد. در واقع، پیچیدگی‌های جدیدی که در نظام بین‌الملل به وجود آمده است، دولت‌ها را مجبور به همکاری و تعامل نزدیک‌تر با بازیگران دیگر، به‌ویژه قدرت‌های بزرگ کرده و به تدریج از مفهوم استقلال آن‌ها کاسته است. یافته‌های این پژوهش تأییدکننده این حقیقت است که جهانی شدن، پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد شوروی موجب شده مفهوم استقلال، در

روابط بین‌الملل و سیاست خارجی کشورها دستخوش تغییر و تحول چشمگیری شود. در این زمینه، نگرش و دیدگاه روسیه پس از فروپاشی اتحاد شوروی نسبت به مفهوم استقلال کشورهای جداشده، محدودتر از دیدگاه کلاسیک نسبت به استقلال به نظر می‌رسد. این به این معناست که روسیه مفهوم استقلال را تا آن‌جا که به کشورهای هم‌سود مربوط می‌شود به شکل مطلق و تک‌بعدی و در چارچوب تعریف کلاسیک از استقلال نمی‌بیند و آن را در چارچوب گزاره‌های گوناگونی مانند وابستگی‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و ملاحظات امنیتی خود تعریف می‌کند.

این تغییر و تحول‌ها نشان می‌دهد که در دنیای کنونی، کشورها نمی‌توانند استقلال خود را تنها به معنای نبود وابستگی به دیگر کشورها بازشناسی کنند و باید در چهارچوبی گسترده‌تر و چندبعدی به این مفهوم نگاه کنند. با پایان نظم جهانی دوقطبی و آغاز دوره جهانی شدن، به ویژه با پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد شوروی در دهه ۱۹۹۰، وضعیت به شدت تغییر کرد. یافته‌های این پژوهش به‌ویژه در ارتباط با سیاست خارجی روسیه پس از فروپاشی اتحاد شوروی نشان می‌دهد که روسیه، استقلال کشورهای تازه استقلال‌یافته را به عنوان یک استقلال کامل و منطبق با مفهوم کلاسیک حاکمیت ملی نپذیرفته است. به بیان دیگر، مسکو استقلال این کشورها را در مقیاسی محدودتر بازشناسی و بازتعریف کرده و آن‌ها را ناگزیر به رعایت منافع و دیدگاه‌های خود در حوزه‌های گوناگون، به‌ویژه سیاسی و امنیتی، دانسته است. این رویکرد به‌ویژه در برابر کشورهای حوزه نفوذ پیشین شوروی، مانند اوکراین و گرجستان، نمود آشکاری داشته است. روسیه همواره بر این باور بوده است که این کشورها باید در تصمیم‌های راهبردی خود، به‌ویژه در زمینه‌های در ارتباط با امنیت منطقه‌ای و روابط با غرب، دیدگاه‌ها و منافع روسیه را در نظر بگیرند.

از دیدگاه روسیه، این کشورها نمی‌توانند به‌طور کامل از نفوذ و تأثیر مسکو رهایی یابند، زیرا روسیه همچنان خود را به‌عنوان قدرت اصلی منطقه و حتی به نوعی ضامن ثبات در حوزه نفوذ پیشین شوروی می‌داند. این فرایند موجب شده است که سیاست‌های خارجی و امنیتی این کشورها به میزان زیادی، وابسته به فشارهای روسیه باشد و آن‌ها نتوانند، به‌طور مستقل عمل کنند. به عبارت دیگر، مسکو استقلال این کشورها را تا آن‌جا می‌پذیرد که با منافع و نفوذ خود سازگار باشد. پرواضح است که این دیدگاه روسیه، استقلال واقعی این کشورها را به‌طور معناداری تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. این رویکرد مسکو چالشی مهم برای کشورهای همسود که به دنبال اعمال حاکمیت و استقلال واقعی خود هستند به شمار می‌رود. روسیه استقلال این کشورها را به شرط هم‌سو بودن با منافع خود می‌پذیرد و در صورت انحراف از این مسیر، از ابزارهای گوناگونی برای اعمال نفوذ و مهار آن‌ها، مانند فشارهای سیاسی و اقتصادی، همچنین تهدید نظامی استفاده می‌کند. این رویکرد نشان‌دهنده بازتعریف روسیه از مفهوم استقلال است

که با تعریف کلاسیک و مطلق آن تفاوت دارد. فشارهای سیاسی، امنیتی و اقتصادی روسیه، مانعی جدی برای تحقق این خواسته کشورهای همسود بوده و نشان‌دهنده نوع جدیدی از وابستگی و تعامل پیچیده میان قدرت‌های بزرگ و کشورهای کوچک‌تر در نظام بین‌الملل جدید است.

References

- Allison, Roy (2004), "Strategic Relations Between the EU and the Eastern Neighborhood: Assessing the Impact of Enlargement", **Journal of European Integration**, Vol. 26, No. 3, pp. 265-285, (doi:10.1080/0703633042000261663)
- Ambrosio, Thomas (2009), "**Russian Resistance to Democratization in the Former Soviet Union**", UK: Ashgate, Available at: <https://www.routledge.com/Russian-Resistance-to-Democratization-in-the-Former-Soviet-Union/Ambrosio/p/book/9780754642253>, (Accessed on: 09/09/2024)
- Azizi, Sattar (2008), "Kosovo's Independence: Examining the Legitimacy of Unilateral Secession in International Law" **Legal Journal of the Center for International Legal Affairs**, No. 38, pp. 11-46, (doi: 10.22059/jplsq.2022.342025.3070) [in Persian]
- Basu, Anjana, (2012), "Postcolonialism: Independence or Interdependence?" **The IUP Journal of English Studies**, Vol. 7, No. 3, pp. 74-80, Available at: https://www.iupindia.in/1207/IUP%20English%20Studies/Postcolonialism_Independence_Interdependence_74.html, (Accessed on: 04/26/2024).
- Brown, Philip M. (1915), "The Theory of the Independence and Equality of States", **The American Journal of International Law**, Vol. 9, No. 2, pp. 305-335, (<https://doi.org/10.2307/2187416>).
- Fierke, Karin M., (2017), "Introduction: Independence, Global Entanglement, and the Co-production of Sovereignty", **Global Constitutionalism**, Vol. 6, No. 2, pp. 167-183, (doi:10.1017/S2045381717000061).

- Hadadi, Mehdi and Siamak Karimi (2018), "Unilateral Acts of States as a Source of International Obligation in International Law", **Legal Research Quarterly** Vol. 21, No. 81, pp. 289-313, (doi: 10.22034/jlr.2018.111145.1048) [in Persian].
- Hestermeyer, Holger P. (2012), "Reality or Aspiration? Solidarity in International Environmental and World Trade Law", in: **Coexistence, Cooperation and Solidarity: Liber Amicorum Rüdiger Wolfrum**, edited by Holger P. Hestermeyer, pp. 45-63, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. (doi:10.1163/9789004209992_005)
- Khanmohammadi, Zohreh and Alireza Soltani (2021), "Russian National Identity in the Post-Soviet Era: Change or Continuity?" **Central Eurasia Studies** Vol. 14, No. 2. pp. 175-200. (doi: 10.22059/jcep.2022.331352.450032) [in Persian].
- King, Desmond, and Patrick Le Galès. (2012), "State." **In the Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology**, edited by Edwin Amenta, Kate Nash, and Alan Scott, pp. 107–119. Chichester: Wiley-Blackwell. (doi: 10.1002/9781444355093.ch10).
- Loughlin, Martin (2010), "**Foundations of Public Law**", UK: Oxford University Press, Available at: <https://global.oup.com/academic/product/foundations-of-public-law-9780198810223>, (Accessed on: 04 /26/2024).
- Mankoff, Jeffrey. (2009), "**Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics**", Lanham, MD: Rowman & Littlefield. Available at: <https://rowman.com/ISBN/9781442208254/Russian-Foreign-Policy-The-Return-of-Great-Power-Politics>, (Accessed on: 04 /26/2024).
- Rasouli Sani Abadi, Elham (2022), "An Examination of Why the Islamic Republic of Iran Leans Towards Russia Based on the Strategies of Balancing and Bandwagoning", **Central Eurasia Studies**, Vol. 15, No. 2, pp. 177-198 (doi: 10.22059/jcep.2023.347341.450093) [in Persian].
- Reus-Smit, Christian (2011), "Struggles for Individual Rights and the Expansion of the International System", **International Organization**, Vol. 65, No. 2, pp. 207-242, (doi:10.1017/S0020818311000051).

- Ricardo, Raul (2021), "**Interstate Patronage and the Westphalian Narrative of International Politics**", *Academia Letters*, Article 366. <https://doi.org/10.20935/AL366>.
- Riegl, Martin, and Bohumil Dobos (2018), "Power and Recognition: How (Super) Powers Decide the International Recognition Process", **Politics & Policy** Vol. 46, No. 3, pp. 442-471, (doi:10.1111/polp.12256).
- Ryngaert, Cedric and Sven Sobrie (2011), "Recognition of States: International Law or Realpolitik? The Practice of Recognition in the Wake of Kosovo, South Ossetia, and Abkhazia", **Leiden Journal of International Law**. Vol. 24, No. 2, pp. 467-490, (doi:10.1017/S092215651100010X).
- Saifzadeh, Hossein (1997), "**Principles of International Relations (A & B)**", Tehran: Dadgostar Publishing, [in Persian].
- Sakwa, Richard (2014), "**Russian Politics and Society**", 5th ed. UK: **Routledge**, Available at: <https://www.routledge.com/Russian-Politics-and-Society/Sakwa/p/book/9781138784598>, (Accessed on: 04 /26/2024).
- Summers, James. (2013), "**The Internal and External Aspects of Self-Determination Reconsidered**", In D. French (Ed.), *Statehood and Self-Determination: Reconciling Tradition and Modernity in International Law* (pp. 229–254). Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 9781107029330.
- Waltz, Kenneth N. (1979), "**Theory of International Politics**", New York: McGraw-Hill, (Available at: <https://www.mheducation.com/highered/product/theory-international-politics-waltz/125836550X.html>, (Accessed on: 08/26/ 2024).
- Weber, Cynthia. (1992), "**Simulating Sovereignty: Intervention, the State, and Symbolic Exchange**". Cambridge: Cambridge University Press. (doi.org/10.1017/CBO9780511559145).
- Wolfrum, Rüdiger (2013), "Solidarity", in **The Oxford Handbook of International Human Rights Law**, edited by Dinah Shelton, 401-420. UK: Oxford University Press, (doi:10.1093/law/9780199640133.003.0020).